

tett „cselekményintarziák” kimutatásának vagy vershelyzetek megvilágításának) méltatásánál, portrék újszerűségének jóleső fölismerésénél. Ezzel azonban alighanem már ki is lépne a szerepéből. Hiszen a könyvek bírálójának sem az nem lehet feladata, hogy kijavítani próbálja mindazokat a hibákat, melyeket fölismerni vélt, sem pedig az, hogy elismerő szavak kíséretében vegyen lajstromba mindent, amiben csak értékre ismert. Célszerűbb lehet ezeket a gondolatfutamokat is azzal a rövid summázással zárni, hogy Király István munkájának köszönhetően kutatási eredmények bőséges anyagával gyarapodott irodalomtörténet-írásunk, az Ady-életmű azonban még sok kutatást és sok vitát tesz szükségessé.

A kutatói szenvedélyeket ki nem oltó, a valóság megismerésének feladatát azonban mindenkor elsődlegesnek tekintő vitákat. (Szépirodalmi, 1982.)

TAMÁS ATTILA

ROLLA MARGIT: A FIATAL KAFFKA MARGIT

Irodalomtudományunk az elmúlt évtizedekben jelentős eredményeket mondhat magáénak, de súlyos fogyatékoságairól sem feledkezhetünk meg. Mintha félrebillent volna a mérleg nyelve: ázsiója csak az úgynevezett „szintézisre” törekvő irodalomtörténetnek, vagy a publicisztikához közelítő, népszerűsítő „esszének” van. Sajnos az alapos filológiai munka, a kellő megbecsülés hiányában, egyre inkább háttérbe szorul, holott az irodalomtudomány területén *ez az alap kutatás*, ez adja a bázist. Félreértések elkerülése végett: nem a publicisztika fontosságát, jelentőségét kívánjuk vitatni (feladata a maga területén óriási), hanem az elmélyült irodalomtörténeti, filológiai munka elhanyagolását, lenézését, másodrendűként kezelését. Olyan ez, mintha egy épületnél elhanyagolnánk az alapozást (a föld alatt van, úgysem látszik), csak a falakra, a tetőre, a díszítésekre ügyelnénk.

Különösen igaz ez a huszadik század irodalmára. Természetesen elsősorban a század első felére, a már lezárt pályákra gondolunk, hiszen a többi kortárs irodalom, nincs megfelelő távlata. Élvonalbeli költőink, íróink közül soknak nincs kritikai kiadása (mondhatnók úgy is, alig van néhánynak), soknál még az egész életművet feltáró monografikus feldolgozás is hiányzik. Pedig időtálló szintézis alapos filológiai előkészítés nélkül – akár egy íróról, korról vagy irányzatról lett legyen szó – elképzelhetetlen.

Kafka Margit művészetéről, műveinek esztétikai értékéről mindig egymásnak ellentmondó vélemények sorjáztak, s a helyzet ma sem

mondható megnyugtatónak. Kortársai (Ady, Móricz, Schöpflin Aladár is) nemcsak a harcostársat tisztelték benne, de élvonalbeli íróként tartották számon. Az utánuk következő nemzedék – köztük Németh László és Radnóti Miklós is (aki róla írta doktori disszertációját) – már vitatta művei időtállóságát, „a kor íróját”, a „magán túlfeljődni iparkodó író” látta benne. Nem kapta meg az őt megillető helyet a felszabadulás után sem. Radnóti Miklós adatfeltáró, értékelő dolgozata óta máig nincs az egész életművet szisztematikusan tárgyaló munka, mely megnyugtató értékítéletet adna művészetéről, a nyitott kérdések sora vár még megoldásra. Nem változtat ezen alapvetően Bodnár György néhány átgondolt, okos tanulmánya, előszava sem, az elemző, kitekintő Kaffka-monográfiával ő is adós. Ezért érezzük hiányt pótlónak Rolla Margit a fiatal Kaffkáról írt értékes, adatfeltáró-visszaemlékező munkáját.

Rolla Margit könyvének műfaját nehéz volna meghatározni: mint maga is mondja „nem regény”, „nem esszé”, „nem irodalmi méltatás”. Dokumentum-gyűjtemény ez kommentálva és kiegészítve színes, érzékeltes, lírai hangvételi emlékekkel. Mert Rolla Margit kislány korából még emlékezik az írónőre, hiszen földije, nagybátyja Kaffka szülővárosában Nagykárolyban volt szolgabíró. Elindult tehát hosszú, évtizedekig tartó, szorgos gyűjtőútjára; Kaffka nyomába szegődött, végigjárta a helyeket, ahol az írónő megfordult Nagykárolytól, Szatmáron, Miskolcon, Budapesten át egészen Párizsig, elbeszélgetett a fiatal Kaffkára emlékező idős emberekkel, fáradhatatlanul kutatott a levéltárakban dokumentumok után. Így állt össze a könyv. Írója a „szétfutó időből” rakta össze „egy ember életének mozzanatait”, „belátható egészé”.

A dolgozat törzsanyagát negyvennégy eddig nem publikált Kaffka-levél szolgáltatja; közülük negyvenhárom rokonához, barátnőjéhez Nemestóthi Szabó Hedvighez, egyet anyai nagyanyjához írt. Egy évtizedet fog át a levelezés, a legértékesebbet az érlelődő író életéből. Az első levél dátuma 1894, az utolsó 1903. Ezenkívül közöl olyan Kaffka verset, mely itt lát először nyomdafestéket, valamint korábbi publikációk nyomán, néhány kortárs szerkesztőhöz – köztük Gellért Oszkárhoz – írt levelet is, olykor kiigazítva azok helytelen vagy bizonytalan datálását. A szövegű közlés és a gondos kommentálás lehetővé teszi, hogy figyelemmel kísérjük Kaffka Margit egyéniségének kialakulását, fejlődését fiatalkori barátnőjéhez írt (tehát nem nyilvánosságra szánt), kendőzetlen megnyilatkozásain keresztül, első tanítóképzős korától költővé éréséig.

Érzékeltes, belletrisztikus képet rajzol Rolla Margit azokról a helyekről, ahová az írónő életének egy-egy korszaka fűződik: Nagykárolyról, a szülővárosról, ahol a piaristáknál osztálytársak voltak Ady

Endre és Jászi Oszkár, ahonnan Madzsar József, a munkásmozgalom egyik vezető alakja is elszármazott, Miskolcra, ahol ma is látható a régi zárda épülete, ahol Kaffka Margit tanítónői pályáját kezdte, és folytathatnók a példákat.

Rolla Margit könyvének nem az irodalomtörténeti, esztétikai értékelés az erénye. Erre nem is törekedett, elfogadta a mások által korábban kialakított Kaffka-képet, inkább azt kívánta bemutatni, hogyan lett az író azzá, aki lett, s ezt sikerült elérnie. „Sohasem írt mást, mint önmagát” – állapítja meg, s ez – bár minden jelentős íróra igaz – különösen igaz Kaffka Margit esetében. A gyermekkori élmények minden művész alkotásaiban meghatározóak, s az itt közzétett levelek olyan jellegzetes kaffkai vonásokat villantanak fel, melyek írásában lépten-nyomon megfigyelhetők. Rolla Margit ezeket jó érzékkel aknázza ki. Megtudjuk pl. többek között, hogy Kaffkát soha semmi női munka nem vonzotta, külsőjét elhanyagolta, táncmulatságba nem járt, holott a családi, rokoni környezet, a szatmári dzsentrí-hivatalnok életforma ezt elvárta volna tőle.

Jól tükröződik a levelekben egy fiatal nő nyugtalan keresése, vergődése a konvencionális, konzervatív környezetben egyéniségének kibontakoztatásáért. Nem irodalomról ír bennük, a lelke mélyén lezajló belső harcot vetíti ki könyörtelenül, sem önmagát, sem környezetét nem kímélve. Életén keresztül egy új Karenina Anna vagy Bovoryné alakja bontakozik ki előttünk, s később regényeiben ennek az átélte, magyar talajból kinőtt nőproblémának lesz legmértöbb megörökítője. „Engem nem hívtak az úriszékbe, amikor kiszabták az erkölcs formáit – panasolja Ady Endrének 1913-ban –; született ellensége és támadója kell, hogy legyek minden emberi és isteni jognak, morálnak. Vagy nemem prófétája legyek és lelkiösmerete és példázam és írjam a fojtott és örök lázadást a férfi-isten világa ellen? Csakhogy asszony-istent magam sem képelek és nem vállalok. Mi vagyok? Igazán semmi és tíz gyereket kellett volna szülnöm, hogy mint leszardó magburok, békülten válhassak le enyéimről a földbe, miből vétettem? De hisz a *férfiből* vétettem.” Ennél mélyebben, tragikusabban senki nem látta, érezte át a maga mélységében a modern nő máig meg nem oldott sorsproblémáját.

A századfordulón három évet tölt Budapesten az Erzsébet tanárképző intézetben, itt barátkozik meg a modern irodalommal, maga is ír és verseit elküldi a Magyar Génuszsnak. Örök szerelem lobban benne a nagyváros, a modern élet iránt: „jól érzem magam itt” – írja barátnőjének már a fővárosból küldött első levelében –, „minden étvágyam központja ez volt”. Osvát Ernő közli verseit, megismerkedik Fenyő Miksával, majd Gellért Oszkárral, és lassanként kezd kibontakozni költői, írói egyénisége. Pest iránti rajongása vidéki tanársága idején sem

szűnik: „olyan honvágyféle lepett meg Pest iránt, hogy percre se szabadulhatok” – írja 1903-ban Miskolcra: „Ejh! mindegy, csak Pesten legyek, – az én édes, bűnös isteni metropoliszomban, – ott talán még verset is írnék, – nem tehetek róla, jobban érdekel az aszfalt poézise, – jobban a természetnél is. A sárga lámpafény, a ködös utcai este, az esőtől nedves gyalogjárón futkosó árnyékok, – a korzó, és a ronda zugutcák maszatos gyerekei.”

Ez a vallomás már a modern városi író arcképét villantja fel, aki egyszerre tudja kívülről és belülről látni a vidéki középosztály életét, a visszahúzó „magyar ugart”, melytől szabadulni kíván. E két pólus adja majd érett műveinek belső feszültségét, tárgyiasságra törekvő, mégis kutatómunkára épülő, hézagpótló könyvében. (MTA Könyvtárának Közleményei, 1980.)

KISPÉTER ANDRÁS